

6. Корчагін М. В., Откидач В. С. Удосконалення фізичного стану курсантів засобами військово-спортивного багатоборства // Матеріали IV Міжнародної наук.-метод. конф. «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України», 19 листопада 2020 р. К. : НУОУ, 2020. С. 203–204.

7. Березовський В. А. Спортивне орієнтування як варіативний компонент програми з фізичної культури для учнів старшої школи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015, Вип. 3(1). С. 54–56.

8. Коломієць Н. М., Кирпенко В. М., Полтавець А. І., Божко Є. В. Спортивне орієнтування як засіб підготовки військовослужбовців // Матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. «Вдосконалення системи фізичної підготовки у Збройних Силах України в умовах сьогодення та приведення її до сумісності зі стандартами армій країн-членів НАТО», 13-14 грудня 2016 р. К. : НУОУ, 2016. С. 291–294.

9. Константинов Ю. С., Глаголева О. Л. Уроки ориентирования: учебн.-метод. пособие. М. : ФЦДЮТиК, 2005. 328 с.

Reference

1. "Bila knyha 2018 : Zbroini syly Ukrainy. Ministerstvo oborony Ukrainy" : FOP Moskalenko O. M., 2019. 170 s.
2. Lototskyi I. R., Dziama V. V., Romaniv I. V. "Vdoskonalennia fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv zasobamy prykladnykh vydiv sportu" // Materialy Mizhnarodnoi nauk.-metod. konf. "Vdoskonalennia systemy fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy v umovakh sohodennia ta pryvedennia yii do sumisnosti zi standartamy armii krain-chleniv NATO", 13-14 hrudnia 2016 r. K. : NUOU, 2016. s. 82–84.
3. Loyko O. M., Pilipchak I. V., Loginov D. O. "Zastosuvannya zasobiv krosfitu v programi fizichnoyi pidgotovki kursantiv VVNZ" // Materiali II Mizhnarodnoyi nauk.-metod. konf. "Suchasni tendentsiyi ta perspektivi rozvitku flzichnoyi pidgotovki i sportu u Zbroynih Silah Ukrayini, pravoohoronnih organah, ryatuvalnih ta inshih spetsialnih sluzhb na shlyahu evroatlantichnoyi integratsiyi Ukrayini", 14-15 lyutogo 2019 r. K. : NUOU, 2019. s. 152–154.
4. Ovcharuk I. S., Sidorchenko K. M. "BArS – kompleksniy komponent u profesyniyi pidgotovtsi viyskovih fahivtsiv" // Materiali II Mizhnarodnoyi nauk.-metod. konf. "Suchasni tendentsiyi ta perspektivi rozvitku flzichnoyi pidgotovki i sportu u Zbroynih Silah Ukrayini, pravoohoronnih organah, ryatuvalnih ta inshih spetsialnih sluzhb na shlyahu evroatlantichnoyi integratsiyi Ukrayini", 14-15 lyutogo 2019 r. K. : NUOU, 2019. s. 159–161.
5. Zarichanskyi O. A. "Rukopashniy biy yak zasib formuvannya moralno-volovih yakostey viyskovosluzhbovtiv viyskovoyi sluzhbi pravoporyadku" // Materiali II Mizhnarodnoyi nauk.-metod. konf. "Suchasni tendentsiyi ta perspektivi rozvitku flzichnoyi pidgotovki i sportu u Zbroynih Silah Ukrayini, pravoohoronnih organah, ryatuvalnih ta inshih spetsialnih sluzhb na shlyahu evroatlantichnoyi integratsiyi Ukrayini", 14-15 lyutogo 2019 r. K. : NUOU, 2019. s. 150–152.
6. Korchagin M. V., Otkidach V. S. "Udoskonalennia fizichnogo stanu kursantiv zasobami viyskovo-sportivnogo bagatoborstva" // Materiali IV Mizhnarodnoyi nauk.-metod. konf. "Suchasni tendentsiyi ta perspektivi rozvitku flzichnoyi pidgotovki i sportu u Zbroynih Silah Ukrayini, pravoohoronnih organah, ryatuvalnih ta inshih spetsialnih sluzhb na shlyahu evroatlantichnoyi integratsiyi Ukrayini", 19 listopada 2020 r. K. : NUOU, 2020. s. 203–204.
7. Berezovskiy V. A. "Sportivne orientuvannya yak variativniy komponent programi z fizichnoyi kulturi dlya uchniv starshoyi shkoli" // Naukoviy chasopis Natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 15 : Naukovo-pedagogichni problemi fizichnoyi kulturi (fizichna kultura i sport), 2015. 3(1). s. 54–56.
8. Kolomiets N. M., Kirpenko V. M., Poltavets A. I., Bozhko E. V. Sportivne orientuvannya yak zasib pidgotovki viyskovosluzhbovtiv // Materiali Mizhnarodnoyi nauk.-metod. konf. "Vdoskonalennia systemy fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy v umovakh sohodennia ta pryvedennia yii do sumisnosti zi standartamy armii krain-chleniv NATO", 13-14 hrudnia 2016 r. K. : NUOU, 2016. s. 291–294.
9. Konstantinov Yu. S., Glagoleva O. L. Uroki orientirovaniya: uchebn.-metod. posobie. M. : FTsDYuTiK, 2005. 328 s.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2021.11(143).21
УДК 373.3/5.015.31:[355.01:172.15] (477)

Остапенко О.І., Тимчик М.В., Бінецький Д.О., Касіч Н.П.
Інститут проблем виховання НАПН України

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАБОРАТОРІЇ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

У статті розкрито ретроспективу інноваційної діяльності лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя за період 2011 – 2021 років; проаналізовано стан роботи закладів загальної середньої освіти щодо фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Незадовільний стан фізичного та військово-патріотичного виховання учнівської молоді закладів загальної середньої освіти, визначили напрями наукових досліджень лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя: протягом 2011 – 2013 рр., досліджувалась тема: «Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання учнів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів»; протягом 2014 – 2016 рр., досліджувалась тема: «Військово-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у позакласній роботі»; протягом 2017 – 2019 рр., досліджувалась тема «Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни». З 2020 року і до сьогодні досліджується тема «Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації». Виклад основного матеріалу ґрунтується на результатах роботи, інноваційній діяльності, наукових здобутках роботи лабораторії фізичного розвитку та здорового

способу життя з фізичного та військово-патріотичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, військово-патріотичне виховання, наукові досягнення, інноваційна діяльність, стан роботи, впровадження, процес навчання, здоров'я, дозвілля, інтерес, фізичні вправи, безпечна поведінка, загартування, гігієна, профілактика, методика, Захист України, готовність, завдання, результати, учнівська молодь.

Ostapenko A.I., Tymchik M.V., Binetsky D.O., Kasich N.P. Innovative activity of the laboratory of physical development and healthy lifestyle. The article reveals a retrospective of innovative activities of the laboratory of physical development and healthy lifestyle of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for the period 2011 - 2021; the state of work of general secondary education institutions on physical and military-patriotic education of children and student youth is analyzed. Unsatisfactory physical condition and military-patriotic education of students of general secondary education, identified areas of research laboratory of physical development and healthy lifestyle: during 2011 - 2013, studied the topic: «Organizational and pedagogical conditions of physical education of students in extracurricular activities of secondary education educational institutions»; during 2014 - 2016, the topic was studied: «Military-patriotic education of students of secondary schools in extracurricular activities»; during 2017 - 2019, the topic «Methods of forming high school students' readiness to defend the Fatherland» was studied. From 2020 until today the topic «Military-patriotic education of students in the conditions of ideological and ideological confrontation» is investigated. The presentation of the main material is based on the results of work, innovative activities, scientific achievements of the laboratory of physical development and a healthy lifestyle in physical and military-patriotic education.

Keywords: physical education, military-patriotic education, scientific achievements, innovative activity, state of work, implementation, learning process, health, leisure, interest, physical exercises, safe behavior, tempering, hygiene, prevention, general secondary education institutions, methodology, Defense of Ukraine, readiness, tasks, results, student youth.

Постановка проблеми. Серед основних стратегічних завдань реформування освіти в Україні чільне місце посідають відродження та розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки у вихованні свідомих громадян держави, формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, відтворення й трансляція культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків. Отже, для сучасної школи найактуальнішою є проблема виховання морально та фізично здорових майбутніх громадян, носіїв національної та людської гідності, патріотизму, порядності, творців матеріальних та духовних цінностей.

На фоні реформаторських змін, що відбуваються в освіті, особливо гострою проблемою є погіршення стану здоров'я, фізичного розвитку та зниження рухової активності учнівської в учнівської молоді. Несвоєчасне їх вирішення привело до того, що Україна за станом здоров'я населення опинилася на сотому місці у світі. І дійсно з трьох тисяч опитаних учнів здоровими себе вважають лише 19 %, нездоровими – 21 % хлопців і 25,5 % дівчат. За роки навчання в школі кількість хронічно хворих учнів збільшується в 2,5 рази, близько половини з них мають незадовільну фізичну підготовку. Критичний рівень здоров'я, фізичної підготовленості й фізичного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів є наслідком зниження їхньої рухової активності у режимі дня при зростаючому статичному (до 72 % протягом навчального року) і психоемоційному напруженні процесу навчання, впровадження комп'ютерних технологій в повсякденний побут, несприятливих екологічних умов, негативного впливу Чорнобильської катастрофи [19].

Відтак, важливо є узагальнення наукових здобутків за останні десять років лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя для творчого їх використання у перспективі реформування системи фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України.

Мета статті – узагальнити наукові здобутки та інноваційні педагогічні технології лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя в процесі реформування системи фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період 2011 – 2021 років впроваджувалися найрізноманітніші стратегії, концепції, програми, проекти з фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, які розроблялися як окремими особами, групами, громадськими об'єднаннями так і державними органами та установами, зокрема Радою національної безпеки і оборони України, Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України, Інститутом проблем виховання НАПН України. Означені розробки стосувалися переважно таких напрямів фізичного та військово-патріотичного виховання, як нормативно-правове забезпечення фізичного та військово-патріотичного виховання дітей і учнівської молоді: «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» затверджена наказом МОН України № 1038 від 29 липня 2019 р.; документ «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» затверджений Указом Президента України від 21 травня 2019 р. № 286/2019; документ «Про Стратегію національної безпеки України» затверджений Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020; документ «Про Стратегію воєнної безпеки України» затверджений Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021; організаційно-методичне забезпечення військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти: «Концепція вивчення навчального предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти», (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.); «Навчальна програма з предмета «Захист України», (рівень стандарту, 10 – 11 клас МОН України, 2020 р.); «Навчальна програма з предмета «Захист України» (профільний рівень, 10 – 11 клас МОН України, 2020 р.); навчальний посібник «Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти» (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.); методичні рекомендації «Форми і методи формування в учнів готовності до

захисту Вітчизни» (Інститут проблем виховання НАПН України, 2019 р.).

З огляду на актуальність проблем фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, у період 2011 – 2021 років співробітники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України досліджували комплексні теми: «Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання учнів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів», «Військово-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у позакласній роботі», «Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни», «Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації».

Інновацією діяльності лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України стало обґрунтування науково-практичних засад використання у фізичному та військово-патріотичному вихованні засобів нового виду спорту України – хортингу. Усвідомлення учнівською молоддю наявності саме національного виду спорту, долучення до занять з хортингу без сумніву, підвищує силу духу і гідність юного українця, формує готовність до захисту Вітчизни. У зв'язку з цим Інститутом проблем виховання НАПН України і громадською організацією «Українська федерація хортингу» розпочато дослідно-експериментальну роботу з реалізації загальноукраїнського проекту на тему: «Стратегія-Патріот: Хортинг – мистецтво перемоги» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України (2014–2021 рр.). На сьогодні цим проектом охоплено всі області України, де постійно проводяться тренування, показові виступи, залікові змагання, військові вишколи, спрямовані на військово-патріотичне виховання та фізичне загартування учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Результатом співпраці лабораторії фізичного розвитку Інституту проблем виховання НАПН України і громадською організацією «Українська федерація хортингу» став випуск у 2014 році збірника «Теорія і методика хортингу», який з 2015 року входить до Переліку наукових фахових видань України, в яких публікуються результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук. Окрім цього, співробітники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України взяли активну участь у розробленні Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри «Хортинг-Патріот», яка була рекомендована до впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Міністерством освіти і науки України 25 серпня 2015 року.

У період 2017-2020 рр. співробітниками лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України системно здійснювалися дослідження з методики формування у старшокласників готовності до захисту України у різних типах закладів освіти (2017 – 2019 рр.) та військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації (2020 – 2022 рр.). Основна наукова ідея цих досліджень ґрунтувалася на системному та цілісному підходах щодо розроблення сучасних концептуальних засад та науково-методичного забезпечення з формування у старшокласників готовності до захисту України у різних типах закладах освіти. Науковці лабораторії в процесі дослідження акцентували свою увагу на більш повному використанні виховного потенціалу предметів «Захист України» та «Фізична культура» у процесі учнів старших класів до військової служби та захисту України на основі компетентнісного підходу, згідно положень Нової української школи. Результати досліджень свідчать про недостатню реалізацію ідеї компетентнісної спрямованості в процесі занять учнів старших класів на уроках фізичної культури та захисту України. Так, зокрема, у навчальних програмах з предметів «Захист України» та «Фізична культура», зміст навчальних програм в основному зорієнтований на формування в учнів старших класів предметних компетентностей, а ключові компетентності (уміння вчитися, соціальна та громадянська, інформаційно-комунікаційна та ін.) практично залишилися поза їх реалізації. При цьому, важливо наголосити, що формування в учнів саме соціальної та громадянської компетентності є ключовими у контексті фізичного та військово-патріотичного виховання зростаючої особистості. Тому ряд наукових розробок вчених лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України було спрямовано на вирішення цієї проблеми. У результаті було розроблено та впроваджено в заклади загальної середньої освіти Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2019/2020 навчальному році [15.]

Наукові пошуки вчених Інституту проблем виховання НАПН України також спрямовувались на розроблення структурно-функціональної моделі з формування у старшокласників готовності до військової служби та захисту України в закладах загальної середньої освіти. У моделі представлено найважливіші підходи, принципи, форми, методи, інноваційні методики щодо формування в учнів старших класів готовності до військової служби та захисту України. На основі розробленої структурно-функціональної моделі було розроблено методичні посібники та методичні рекомендації з формування в учнівської молоді всебічної готовності до військової служби та захисту України, а саме: освітньої, фізичної, психологічної, соціальної та морально-духовної.

Водночас результати досліджень науковців лабораторії свідчать про те, що важливим засобом підвищення ефективності військово-патріотичного виховання учнів старших класів у процесі вивчення предмета «Захист України» є збагачення змісту історією героїчної боротьби українського народу та методичне супроводження оновлених навчальних програм із предмета «Захист України» (рівень стандарту, профільний рівень, МОН України, 2020 р.) на основі компетентнісного підходу. Зокрема, збагачення змісту оновлених навчальних програм з предмета «Захист України» історією героїчної боротьби учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 - 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією – сприяло формуванню в учнів старших класів образу патріота, героя-захисника України, стійкого до ворожої пропаганди і готового боронити свою країну зі зброєю в руках.

Також серед результатів досліджень лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя є розроблення, як складників процесу фізичного та військово-патріотично виховання, ряду важливих документів, концепцій, програм, стандартів та методичних рекомендацій, зокрема: Державні стандарти для початкової, середньої та старшої

школи [2, 3, 4, 5, 6, 7], «Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України» [12]; «Концепція загальнодержавної Програми військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України» [13]; «Концептуальні засади реформування військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України» [17]; «Концепції вивчення навчального предмета „Захист Вітчизни” в загальноосвітніх навчальних закладах» [8]; «Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2015/2016 навчальному році [14]; військово-патріотичне виховання в системі пріоритетів державної політики [16]; «Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі» [1]; «Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти» [9]; «Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни [18]; начальна програма з фізичної культури для учнів 5 – 9 класів (2019 р.) [11]; модельна навчальна програма «Фізична культура» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти [10].

Зaproвадження оновленої навчальної програми з фізичної культури для середньої школи потребує від учителя фізичної культури творчого підходу. Першорядними для вчителя фізичної культури залишаються цілі, пов'язані з досягненням міцності, усвідомленості, узагальненості знань, забезпечення індивідуалізації темпу виконання навчальних завдань та пошуку раціонального способу їх розв'язання, відпрацювання прийомів і способів застосування здобутих знань та навичок з фізичної культури на практиці, апробація різних навчальних стратегій, нових інноваційних педагогічних технологій та інтерактивних методів навчання і виховання у процесі занять фізичною культурою. У зв'язку з цим, застосування ключових та фізкультурних компонентностей у навчально-виховному процесі з фізичної культури має бути спрямовано на формування в учнів досвіду: представленого елементами теоретико-методичних знань з фізичної культури; виконання способів рухової та ігрової діяльності шляхом вироблення розумових і практичних умінь та навичок з фізичної культури; творчої діяльності: здатності застосування знань, умінь, навичок, способів рухової та ігрової діяльності у змінених умовах; емоційно-ціннісного ставлення до занять фізичною культурою.

Висновки. Сучасна ситуація вимагає розгортання фундаментальних досліджень у напрямі пошуку нових, відповідних викликам часу методологічних підходів, принципів та засобів фізичного та військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, які підсилюють виховний потенціал освітньо-виховного середовища закладів освіти в умовах ідейно-світоглядної конфронтації, що склалася в результаті збройної та інформаційної війни Російської Федерації проти України. На часі, розроблення загальнодержавних систем з фізичного та військово-патріотичного виховання, яка передбачає охоплення цим процесом не тільки учнівської молоді допризовного віку, а й молоді до 45 років. Ця ідея закладена в положеннях документа «Про Стратегію воєнної безпеки України» (затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021) [20], зміст якого екстраполює до необхідності створення в країні потужної територіальної оборони, яка у взаємодії із силовими структурами країни, сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, військово-патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави.

Література:

1. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі : посібник. / укладачі. М.Д. Зубалій, В.В. Івашковський, О.І. Остапенко, М.В. Тимчик, Б.Б. Шаповалов, З.М. Діхтяренко, І.П. Білоцерківець. – К.: ПАЛИВОДА А.В. 2016. – 225 с.
2. Державний стандарт для початкової школи // Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2011. – режим доступу – <http://ovv.com.ua/articles/10517-pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkov>.
3. Державний стандарт для основної школи. – Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – режим доступу – <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/>.
4. Державний стандарт для старшої школи. – Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – режим доступу – <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/>.
5. Державний стандарт початкової освіти. – 2018. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
6. Державний стандарт базової середньої освіти – 2020 – режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
7. Державного стандарту профільної середньої освіти. – 2021– режим доступу: <https://www.google.com/search?q=%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%>.
8. Концепція вивчення навчального предмета „Захист Вітчизни в загальноосвітніх навчальних закладах”. / О. І. Остапенко, М. Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2017. – № 4. – С. 43–45.
9. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти: метод. посіб. [Остапенко, О. І. (ред.), Зубалій, М. Д., Тимчик, М. В.] Кропивницький: Імекс-ЛТД. – 2019. – 168 с.
10. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти // Педан О.С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А., Ребриня А. А., Деревянко В. В., Стеценко В. Г., Остапенко О. І., Лакіза О. М., Косик В. М. та інші.– 2021 р. Інтернет ресурс: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/fizychna-kultura>.
11. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 – 9 класи. Автори робочої групи з оновлення програми //М.В. Тимчик, В.В. Деревянко, А.Е. Срьоменко, О.М.Лакіза та інші. // Фізичне виховання в рідній школі. – 2017. – № 4. – С. 2–13.
12. Остапенко Олександр. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / Олександр Остапенко, Микола Зубалій // Вища школа. – 2015. – № 4–5. – С. 118–126.
13. Остапенко Олександр. Концепція загальнодержавної Програми військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України / О. Остапенко, М. Зубалій // Початкова школа. – 2015. – № 9. – С. 18–20.
14. Остапенко О. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2015/2016

- навчальному році / М. Зубалій, О. Остапенко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 6. – С. 32–38.
15. Остапенко О. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2019/2020 навчальному році / М. Зубалій, О. Остапенко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2019. – № 4. – С. 33–38.
16. Остапенко О. І. Військово-патріотичне виховання в системі пріоритетів державної політики / О. І. Остапенко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2016. – № 5. – С. 40–43.
17. Остапенко О. І. Концептуальні засади реформування військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України / М. Д. Зубалій, О. І. Остапенко, Б. Б. Шаповалов // Фізичне виховання в рідній школі. – 2016. – № 6. – С. 33–35.
18. Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни : метод. рекомендації [Зубалій М.Д. (ред.), Остапенко О.І., Тимчик М. В.] : метод. рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД. – 2019. – 72 с.
19. Статистичний збірник «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2014 році». Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm.
20. Стратегія воєнної безпеки України, 2021 р.). Інтернет ресурс: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverddiv-strategiyu-voennoyi-bezpeki-ukrayini>.

Reference

1. Viiskovo-patriotychne vykhovannia uchniv u pozaklasnii roboti : posibnyk. / ukladachi. M.D, Zubalii, V.V. Ivashkovskiy, O.I. Ostapenko, M.V. Tymchuk, B.B. Shapovalov, Z.M. Dikhtiarenko, I.P. Bilotserkivets. – K.: PALYVODA A.V. 2016. – 225 s.
2. Derzhavnyi standart dlia pochatkovoї shkoly //Sait Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. – 2011. – rezhym dostupu – <http://ovu.com.ua/articles/10517-pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkov>.
3. Derzhavnyi standart dlia osnovnoi shkoly. – Sait Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. – 2012. – rezhym dostupu – <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/>.
4. Derzhavnyi standart dlia starshoi shkoly. – Sait Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. – 2012. – rezhym dostupu – <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/>.
5. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. – 2018. – rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
6. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity – 2020 – rezhym dostupu: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
7. Derzhavnoho standartu profilnoi serednoi osvity. – 2021– rezhym dostupu: <https://www.google.com/search?q=%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%>.
8. Kontsepsiia vyvchennia navchalnogo predmeta „Zakhyst Vitshyzy v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh”. / O. I. Ostapenko, M. D. Zubalii // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2017. – № 4. – S. 43–45.
9. Metodyka formuvannia u starshoklasnykiv hotovnosti do zakhystu Vitshyzy v ryznykh typakh zakladiv osvity: metod. posib. [Ostapenko, O. I. (red.), Zubalii, M. D., Tymchuk, M. V.] Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. – 2019. – 168 s.
10. Modelna navchalna prohrama «Fizychna kultura. 5-6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity //Pedan O.S., Kolomoiets H. A., Boliak A. A., Rebryna A. A., Derevianko V. V., Stetsenko V. H., Ostapenko O. I., Lakiza O. M., Kosyk V. M. ta inshi).– 2021 r. Internet resurs: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/fizychna-kultura>.
11. Navchalna prohrama z fizychnoi kultury dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 5 – 9 klasy. Avtory robochoi hrupy z ovolennia prohramy //M.V. Tymchuk, V.V. Derevianko, A.E. Yeromenko, O.M.Lakiza ta inshi. // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2017. – № 4. – S. 2–13.
12. Ostapenko Oleksandr. Kontsepsiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy / Oleksandr Ostapenko, Mykola Zubalii // Vyshcha shkola. – 2015. – № 4–5. – S. 118–126.
13. Ostapenko Oleksandr. Kontsepsiia zahalnoderzhavnoi Prohramy viiskovo-patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi Ukrainy / O. Ostapenko, M. Zubalii // Pochatkova shkola. – 2015. – № 9. – S. 18–20.
14. Ostapenko O. Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia predmeta «Zakhyst Vitshyzy» u 2015/2016 navchalnomu rotsi / M. Zubalii, O. Ostapenko // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2015. – № 6. – S. 32–38.
15. Ostapenko O. Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia predmeta «Zakhyst Vitshyzy» u 2019/2020 navchalnomu rotsi / M. Zubalii, O. Ostapenko // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2019. – № 4. – S. 33–38.
16. Ostapenko O. I. Viiskovo-patriotychne vykhovannia v systemi priorytetiv derzhavnoi polityky / O. I. Ostapenko // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2016. – № 5. – S. 40–43.
17. Ostapenko O. I. Kontseptualni zasady reformuvannia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi Ukrainy / M. D. Zubalii, O. I. Ostapenko, B. B. Shapovalov // Fizychnе vykhovannia v ridnii shkoli. – 2016. – № 6. – S. 33–35.
18. Formy i metody formuvannia v uchniv hotovnosti do zakhystu Vitshyzy : metod. rekomendatsii [Zubalii M.D. (red.), Ostapenko O.I., Tymchuk M. V.] : metod. rekomendatsii. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. – 2019. – 72 s.
19. Statystychnyi zbirnyk «Samootsinka naselenniam stanu zdorovia ta rivnia dostupnosti okremykh vydiv medychnoi dopomohy u 2014 rotsi». Rezhym dostupu: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm.
20. Stratehiia voiennoi bezpeky Ukrainy, 2021 r.). Internet resurs: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverddiv-strategiyu-voennoyi-bezpeki-ukrayini>.